

Попередня заява Місії Канади
Парламентські вибори в Україні, 22 липня 2019 року

У цій попередній заяві міститься оцінка парламентського виборчого процесу в Україні з зауваженнями станом на ранок 22 липня 2019 року. Сам виборчий процес продовжує розгортатися, серед наступних його етапів - підрахунок голосів, передача та оголошення результатів, процес оскарження та винесення судових рішень. Місія Канади у цьому документі викладає тільки власні спостереження зібрані до, під час та одразу після дня виборів. Остаточний звіт, включаючи повний аналіз спостережень і рекомендацій Місії Канади, буде опублікований після завершення всього виборчого процесу.

Місію Канади очолює Голова Місії, Почесний Ллойд Аксуорті та Керівник Місії - пані Оля Одинська-Ґрод. Пана Аксуорті було призначено вельмишановною Христею Фріланд, Міністром закордонних справ Канади. Він присвятив свою кар'єру захисту прав людини і відстоюванню демократії в усьому світі. В якості Голови Місії, він отримав повноваження спостерігати за дотриманням всіх аспектів президентських і парламентських виборів в Україні, включаючи моніторинг участі жінок, внутрішньо переміщених осіб і меншин у виборчому процесі.

Місія Канади підтримує Декларацію принципів міжнародного спостереження за виборами ОБСЄ та Кодекс поведінки міжнародних спостерігачів за виборами ООН. Декларація і Кодекс є основою для діяльності та методології спостереження за виборами Місії Канади.

Місія Канади прибула до Києва 22 січня 2019 р. для проведення спостереження, здійснення записів та звітування про всі аспекти виборчого процесу під час президентських і парламентських виборів в Україні. Для спостереження за парламентським виборчим процесом Місія Канади об'єднала 50 довгострокових спостерігачів (ДСС), включаючи членів основної команди та аналітиків, 125 короткострокових спостерігачів (КСС), а також залучений місцевий персонал. Місія Канади направила команди ДСС та КСС до всіх областей України, в яких проводилося голосування. У період до дня виборів Канадська Місія проводила спостереження за реєстрацією кандидатів, виборчою кампанією, адмініструванням виборів, медіа та інформаційним середовищем, кібербезпекою¹, вирішенням виборчих спорів, а також за роллю громадянського суспільства та участю жінок, внутрішньо переміщених осіб та меншин у виборчому процесі.

Голова Місії Канади та Керівник Місії, а також аналітики Місії провели низку зустрічей із широким колом зацікавлених сторін на національному та регіональному рівнях. Поміж іншого, відбулися зустрічі із представниками Центральної виборчої комісії (ЦВК), представниками організацій державної безпеки, інших міжнародних та вітчизняних місій зі спостереження за виборами, представниками організацій, що опікуються проблемами жінок та меншин, а також представниками політичних партій. Місія Канади висловлює подяку всім співрозмовникам та визнає відкритість та

¹ Кібербезпека означає захист інфраструктури виборів і голосування від кібератак або кіберзагроз та дезінформації та неправдивої інформації, яка навмисно поширюється (внутрішніми і / або зовнішніми силами) для обману людей / виборців.

зусилля всіх, хто бере участь у підготовці та проведенні парламентських виборів 2019 року, і також відзначає доступність процесу спостереження протягом усього періоду.

Під час виборів, що відбулися 21 липня 2019 року, спостерігачі Місії Канади відвідали 1851 виборчих дільниць і 194 окружних виборчих комісій (ОВК) для спостереження за голосуванням, підрахунком та передачею результатів.

Попередні висновки

- Дострокові парламентські вибори 21 липня 2019 року в Україні є ще одним кроком у процесі подальшого демократичного розвитку України. Процес адміністрування парламентських виборів був більш складним, ніж процес адміністрування президентських виборів, на яких також були присутні спостерігачі Місії Канади, враховуючи, що вибори відбуваються за змішаною виборчою системою, яка поєднує в собі елементи пропорційної та мажоритарної систем (МС). Процес адміністрування виборів ще більше ускладнився коротким строком виборчої кампанії, що призвело до необхідності виконання певних кроків по завершенню виборчого процесу в обмежені часові проміжки, включаючи такі кроки, як реєстрація кандидатів, друк бюлетенів та формування виборчих комісій.
- Як і на президентських виборах на початку цього року, успішна організація цих виборів тим більш помітна з огляду на те, що вона була організована в той час, коли Україна стикається з іноземною агресією, окупацією частин її території та втручанням у внутрішні справи України Російською Федерацією. Агресія Російської Федерації проти України спричинила трагедію і труднощі для безлічі українських сімей і створила розчарування для мільйонів українців у здійсненні своїх демократичних прав.
- Так само як і під час президентських і парламентських виборів 2014 року, а також президентських виборів на початку цього року, громадяни України, які проживають у Криму та певних частинах Донецької та Луганської областей, були значною мірою позбавлені права брати участь у демократичному процесі своєї країни на парламентських виборах 2019 року через іноземну агресію та незаконну окупацію цих територій Російською Федерацією.
- Беручи до уваги постійне небажання Російської Федерації припинити роки окупації, вторгнення та агресії, очевидно, що одним з найважливіших завдань, що стоять перед новим парламентом і новим урядом, буде продовження оборони територіальної цілісності, суверенітету та незалежності України.
- Парламентські вибори відбувалися в умовах підвищеного оптимізму в суспільстві та очікувань, що нові виконавчі та законодавчі органи влади зможуть реалізувати чітке прагнення до змін та запровадять реформи по широкому спектру питань.
- Незважаючи на обмежений час для підготовки до цих парламентських виборів, виборчі комісії на всіх рівнях - окружні виборчі комісії (ОВК) і дільничні виборчі комісії (ДВК) були, здебільшого, належним чином створеними та функціонуючими. Були випадки великої

кількості змін у складі членів ОВК та ДВК, в основному через те, що багато політичних партій початково надавали імена для заповнення місць у короткі терміни, а потім замінювали їх на більш відповідних представників.

- Виборча кампанія була конкурентоспроможною, жвавою та плюралістичною. Загальна спроможність партій і кандидатів вільно проводити виборчу кампанію сформувала сприятливе виборче середовище, для проведення демократичних виборів. Проте, основні характеристики та тенденції, які визначали українські ЗМІ під час президентських виборів 2019 року, залишилися у силі: висока концентрація традиційних засобів масової інформації на національному та регіональному рівнях обмежує доступ до збалансованого висвітлення та інформації про різні платформи та погляди. Вона також створює перешкоди для вступу нових політичних сил і поляризує громадську думку за ключовими соціально-політичними питаннями.
- Правоохоронні органи загалом були достатньо підготовлені до забезпечення безпеки під час виборів. Місія Канади відзначила хорошу співпрацю між правоохоронними органами та вітчизняними виборчими організаціями з підготовки правоохоронних органів щодо їхньої ролі у забезпеченні безпеки під час виборів. Одиначні випадки насильства, яке було безпосередньо чи опосередковано пов'язане з кампанією, відбувалися протягом всієї кампанії. Ці інциденти не були системними.
- З наближенням дня виборів збільшилися звинувачення в купівлі голосів. Співрозмовники, з якими зустрічалася Місія Канади, відзначили, що елемент мажоритарної виборчої системи створює стимули для купівлі голосів кандидатами, враховуючи відносно низьку кількість голосів, які відрізняють переможця та переможеного під час виборів за мажоритарними списками.
- Звіти про зловживання адміністративним ресурсом були присутні протягом всієї кампанії. Проте ці інциденти були локалізовані, і не було жодного відчуття централізованого використання державних установ, задля впливу на результат виборів. Загальне невтручання центрального апарату у послідовний цикл виборів є позитивним зрушенням у національній виборчій політиці.
- Спостерігачі Місії Канади відзначили більше порушень і втручань у виборче законодавство, процедури і правила під час парламентських виборів, ніж під час президентських, зокрема, в тому, що стосується мажоритарної виборчої системи.
- Незважаючи на те, що прозорість та нормативна база фінансування передвиборчої кампанії покращилася протягом останніх циклів виборів в Україні, зокрема, з запровадженням правил публічного розкриття інформації та публічних відшкодувань для політичних партій, фінансування виборчих кампаній залишається загалом непрозорим, і твердження про те, що витрати відбуваються поза встановленими законом параметрами проголошуються регулярно.

- Роль нових (онлайн) ЗМІ та соціальних медіа у політичній кампанії та рекламі зростає, включаючи поширення негативного PR, немаркованого політичного змісту (джинса) та дезінформації. Дострокові вибори застали партії та мажоритарних кандидатів зненацька. Короткий період передвиборної кампанії, зниження рекламних бюджетів, зростання цифровізації суспільства і, зокрема, успіх Володимира Зеленського під час президентської кампанії, змусив багатьох кандидатів вести кампанію в Інтернеті, щоб дістатися до електорату і підірвати опонентів. Необхідно більше зосередитися на нерегульованому онлайн-просторі та онлайн-ЗМІ як на джерелах відповідної інформації та інструментів політичного впливу.
- Хоча шкідлива кібер-діяльність проти виборчих систем і персоналу залишається серйозною проблемою, обсяг такої діяльності у порівнянні з президентськими виборами виявився нижчим. Паралельно з тим, як продовжується вливання пропагандистських наративів та онлайн-впливу, необхідно більше уваги приділяти зміцненню національного інформаційного простору. Протягом короткого інтервалу між виборчими циклами відповідні українські органи влади змогли підвищити готовність до кібербезпеки та витримувати високі експлуатаційні навантаження.
- Українські журналісти-розслідувачі та активісти, діяльність яких спрямована на боротьбу з корупцією, все ще знаходяться у тяжкому положенні через високий рівень залякування та фізичних нападів, подекуди із летальними наслідками.
- Скорочення термінів підготовки до дострокових виборів стало джерелом багатьох помилок, що виникли внаслідок прискорених процесів та пропущених термінів. У багатьох випадках виборча система виявилася квапливою через заклик дострокових виборів.
- Спостерігалася значно менша кількість виборців. На відміну від попередніх президентських виборів, (що відбулися лише кілька місяців тому), і явка яких перевищувала 62%, парламентські вибори привабил лише 49.84%. Нижча явка виборців була пов'язана з низкою факторів, включаючи, але не обмежуючись, періодом літніх відпусток і загальною втому виборців.
- Місія Канади вітає збільшення кількості жінок, включених до партійних списків, а також успіху кількох партій для забезпечення гендерного представництва в рейтингах, однак Місія Канади відзначає, що питання про гендерну рівність залишається відсутнім у політичних кампаніях партій та кандидатів-мажоритарників. Проте, попри відсутність гендерної проблематики в українському суспільному житті, а також низьку кількість жінок, обраних до парламенту, жінки продовжуватимуть боротися за вплив на закони і політику країни. Крім того, представництво жінок у парламенті України є найнижчим у Європі.
- Парламент буде формуватися в основному без участі в голосуванні внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та внутрішніх мігрантів. Незважаючи на правила ЦВК, які полегшують процедуру зміни місця голосування для ВПО та внутрішніх мігрантів, вони залишаються, загалом, безправними у виборчому процесі. Питання, що стосуються вимог реєстрації місця

проживання, залишаються невирішеними і є головною перешкодою для повноцінного надання їм виборчого права.

- Ромська громада залишається виключеною з виборчого процесу, і перешкоди для їх участі не враховуються.

Передумови і контекст

31 березня 2019 року в Україні відбулися чергові президентські вибори, в результаті яких у другий тур голосування пройшли два кандидати - Володимир Зеленський та діючий президент Петро Порошенко. 21 квітня Володимир Зеленський був обраний Президентом України з 73,22% голосів. 20 травня 2019 р. Пан Зеленський приніс присягу як шостий президент України. 21 травня 2019 року Президент Зеленський підписав указ про розпуск парламенту України та встановлення дострокових парламентських виборів 21 липня 2019 року.

Ці вибори відбувалися в контексті незаконної окупації Криму Російською Федерацією та конфлікту на Сході України. Після революції гідності в Україні (листопад 2013 - лютий 2014 року) Російська Федерація вторглася та незаконно окупувала Автономну Республіку Крим. Навесні 2014 року в східноукраїнських областях Луганська та Донецька почалися масштабні насильницькі акції, спровоковані та керовані російськими розвідувальними підрозділами. Після цього в серпні 2014 року відбулося вторгнення регулярних збройних сил Росії та військової техніки. Частини Донецької та Луганської областей залишаються під іноземною окупацією, а насильство та обстріл - це щоденне явище у межах та навколо лінії розмежування. Понад 13 тисяч людей було вбито, понад 30 тисяч отримали поранення, та понад 1,3 мільйона осіб були внутрішньо переміщені.

З 2014 року українська влада проводила політику посилення інтеграції з Європейським Союзом та Організацією Північноатлантичного договору (НАТО). Влада зобов'язалася провести низку широкомасштабних реформ, успіх яких був відносним.

Конституційність розпуску парламенту Президентом Зеленським була оскаржена в Конституційному суді. 20 червня 2019 року Суд підтвердив конституційність указу Президента Зеленського і погодив продовження виборчої кампанії.

Громадянське суспільство та громадське життя в Україні є динамічними та різноманітними. Основні права та свободи, як то свобода слова, мирних зібрань, об'єднань, вираження, мислення та релігії поважаються і гарантуються на території України під контролем українського уряду. Парламентські вибори відбувалися в умовах підвищеного оптимізму в суспільстві та очікувань, що нові виконавчі та законодавчі органи влади зможуть реалізувати чітке прагнення до змін та запровадять реформи по широкому спектру питань.

Дострокові парламентські вибори в Україні 21 липня 2019 року відбулися в контексті екзистенціальної зарубіжної загрози суверенітету та територіальної цілісності України, надій українського народу на мирне і процвітаюче майбутнє, а також очікувань суспільства, що політичні лідери виконають обіцяні реформи.

Законодавча база

Нинішня нормативно-правова база багато в чому відповідає міжнародним демократичним стандартам і в основному складається з Конституції 1996 року, Закону про вибори народних депутатів України 1999 року, Закону про Центральну виборчу комісію (ЦВК) та Закону про Державний реєстр Виборців (всі з поправками), а також інших законодавчих актів та їх відповідних положень / резолюцій (разом називаються "законами про парламентські вибори").

Поточні закони про парламентські вибори залишаються суттєво незмінними з часу попередніх виборів до Верховної Ради України. Верховна Рада складається з 450 членів (народні депутати або депутати), які обираються на п'ятирічний термін на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування. 450 обраних народних депутатів обираються одним з двох способів: 1) 225 народних депутатів обираються на основі пропорційної системи, що складається з закритого партійного списку з єдиним загальнодержавним виборчим округом, а 2) інших 225 депутатів обираються на підставі мажоритарної системи відносної більшості. Другий метод в Україні зазвичай діє на основі наявності 225 одномандатних виборчих округів. Проте, через конфлікт, розгорнутий Росією на Донбасі (тобто областях Донецької та Луганської областей, що не знаходяться під контролем уряду України) та незаконною окупацією Автономної Республіки Крим, 26 округів не брали участі у виборах, і, таким чином, лише 199 депутатів обираються у мажоритарних округах.

Чергові вибори до Верховної Ради, як правило, відбуваються в останню неділю жовтня п'ятого року терміну чинного парламенту. Дострокові вибори проводяться протягом шістдесяти днів з дня опублікування рішення про розпуск парламенту.

У багатьох випадках виборча система виявилася квалітивною через заклик дострокових виборів. Це було посилено невизначеністю легітимності такого заклику; і ситуація лишалась підвищеною аж до 20 червня (коли залишався лише один місяць агітації). Наприклад, за даними Центральної виборчої комісії України, близько 90% реєстрацій кандидатів (3 083) подали заяву протягом 5 днів. Суди розглянули 131 справу, що оскаржували висновки реєстрації кандидатів ЦВК. Інші випадки включали лотерею партійного розміщення та включення «останньої хвилини» іншої партії, яка не була частиною лотереї. Наполягання на проведенні іншої лотереї могло б зірвати виборчий процес, проте, зрештою, суди стали на бік ЦВК.

Хоча прийняття Виборчого кодексу не має прямого впливу на поточні вибори, його розгляд у Парламенті протягом 10 днів під час виборчої кампанії заслуговує на увагу. Розгляд Виборчого кодексу широко критикувався коментаторами як передвиборний «трюк», особливо з урахуванням того, що його попередні поправки були ініційовані приблизно 10 років тому, а його нову редакцію неодноразово реєстрували в Парламенті у 2015 році. Тим не менш, сам Кодекс має багато позитивних ознак, включаючи скасування того, що вважається єдиноmandатним окружним виборчим процесом. Існування нової редакції Кодексу все ще залежить від схвалення, або несхвалення Президента. У будь-якому випадку, є надія, що Кодекс в кінцевому підсумку послужить поштовхом до вдосконалення виборчої системи в Україні та подальшого просування в демократичний шлях. Особливо це стосується двох інших законопроектів, які очікують на подальший розгляд:

1. Законопроект № 6240 «Про внесення змін до деяких законів України (щодо прав голосування внутрішньо переміщених осіб та інших мобільних громадян в межах країни)», є спробою розглянути питання про права голосу ВПО. На жаль, цей законопроект все ще очікує першого читання, незважаючи на те, що він був зареєстрований у Парламенті 27 березня 2017 року. Хоча подальші спроби реформування виборчої системи, особливо у вигляді запровадження вищезгаданого Виборчого кодексу, залишаються законодавчо невизначеними, судова реформа створила те, що виглядає як поліпшена система розгляду виборчих судових справ. Зокрема, впровадження «Закону України про судоустрій і статус суддів» у 2016 році ліквідувало Вищий адміністративний суд і замінило його на адміністративний суд. Суд вирішує справи щодо виборчого процесу та референдуму та захисту політичних прав громадян. Судді, які засідають у цьому суді, проходять спеціальну підготовку з питань виборчого процесу, включаючи питання, що виходять від ЦВК.
2. Законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з метою посилення відповідальності за порушення виборчого законодавства» (законопроект № 8270) спрямований на недосконалу систему відповідальності за виборчі порушення, в якій бракує механізмів правозастосування. Це включає, серед іншого, покарання у вигляді позбавлення волі на строк до двох років за незаконне заповнення бюлетенів, за порушення таємниці голосування, за отримання незаконної вигоди виборцем за дії або бездіяльність, пов'язані з здійсненням його / її виборчого права. На жаль, цей законопроект чекає свого першого читання.

Відмова ЦВК у реєстрації кандидатів та партій

Одним з найбільш суперечливих правових питань, які спостерігала Місія Канади під час цих виборів, був пункт про необхідність проживання на певній території, задля отримання права бути зареєстрованим у кандидати. Статтею 9 Закону України «Про вибори народних депутатів України» передбачено, що кандидат повинен був «проживати протягом останніх п'яти років» в Україні для обрання депутатом. На жаль, з огляду на обмежені терміни та відсутність повноважень та ресурсів ЦВК безпосередньо перевіряти надану інформацію, ЦВК не мала іншого вибору, крім як покладатися на докази, надані іншими державними органами та самими кандидатами. Це, у свою чергу, призвело до низки важливих судових справ:

- Кандидат Олександр Онищенко з Соціалістичної партії (колишній народний депутат від Партії регіонів, трейдер нафти і газу) пояснив свою безперервну відсутність в Україні змаганнями з верхової їзди в Іспанії та побоюванням політичного переслідування в Україні. Хоча суд першої інстанції зобов'язав ЦВК зареєструвати кандидата, апеляційний суд відхилив позов через відсутність відповідних доказів. Проте пан Онищенко знову звернувся до ЦВК, яка знову відмовила кандидату у реєстрації. Після цього було прийнято два рішення судів обох інстанцій, що підтвердили рішення ЦВК. Водночас Місія Канади отримала інформацію² про те, що шостий адміністративний суд вже вдруге зобов'язав ЦВК

² <https://www.slidstvo.info/news/predstavlyav-ukrajinu-na-kinnyh-zmahannyah-sud-dozvolyy-onyschenku-balotuvatysya/>

zareestruvati V. Onischenka через «нововиявлені обставини», за якими він «навчався» у школі верхової їзди в Іспанії з червня 2016 року понині. Оскарження знаходиться на розгляді.

- ЦВК відмовила в реєстрації кандидатів А.Клюєва (колишнього голови адміністрації при Президентові Януковичі) та А. Шарія (журналіста з відомими антиукраїнськими настроями) через їхню неможливість постійно проживати в Україні протягом останніх 5 років. Після звернень суд першої інстанції визнав порушенням закону рішення ЦВК і наказав зареєструвати цих двох кандидатів. Суд другої інстанції частково задовольнив апеляцію і визнав, що ЦВК не проводила належну та повну перевірку інформації. 2 липня 2019 року ЦВК виконала рішення суду та зареєструвала кандидатів. Наступного дня ЦВК скасувала ці реєстрації на основі додаткової інформації, наданої органами влади. Подальші звернення до судів пана Клюєва та пана Шарія були відхилені.
- ЦВК скасувала реєстрацію колишнього першого заступника Генерального прокурора України (при Президентові Януковичі), Рената Кузьміна, також через невиконання вимоги щодо п'ятирічного терміну проживання на території України. Суд першої інстанції постановив, що позиція ЦВК є незаконною і підкреслив, що докази, надані Службою безпеки України п. Кузьміну, є лише «припущенням». Однак це рішення було скасовано під час апеляції.
- ЦВК скасувала реєстрацію Олександра Куницького, кандидата від партії «Слуга народу» у Харкові. Наведені докази свідчили, що кандидат був відсутній в Україні протягом 264 днів поспіль у 2015 році. Проте суд відхилив справу внаслідок подання технічної інформації, і тому не врахував вимогу про проживання. Рішення було залишено без змін під час апеляції.
- Партія «Рух нових сил Михаїла Саакашвілі» успішно оскаржила рішення ЦВК про відмову в реєстрації його повного партійного списку. На думку суду, зазначення помилкової дати партійної зібрання не може бути причиною виключення цієї партії з виборчого процесу. Таким чином, ця партія була додана до бюлетеня під номером 22 після проведення лотереї з метою визначення кількості політичних партій у виборчому бюлетені.

Голова ЦВК, пані Сліпачук під час спеціального 30-хвилинного брифінгу, що відбувся 19 липня 2019 року, висловила серйозне занепокоєння з приводу вищезазначених справ. Вона скаржилася на адміністративний і політичний тиск, фальшиві новини і наклепницьку кампанію проти ЦВК. Вона закликала суди відповідати на виборчі справи. Вона зазначила, що практика судів, яка перебирає повноваження ЦВК та зобов'язує Комісію реєструвати окремих кандидатів, не відповідає українському законодавству. Комісія спирається на офіційну інформацію від правоохоронних органів і не має повноважень і засобів для проведення розслідувань для встановлення місцезнаходження кандидатів.

Порушення під час кампанії

Під час цього парламентського виборчого процесу було заявлено про порушення у вигляді використання адміністративного ресурсу, вмісту та розміщення рекламних щитів, наклепу та агітації не з виборчого фонду, як обговорюється нижче. Тільки дві з 15 таких претензій була частково

задоволена і суд визнав, що розміщення рекламного щита політичної партії разом з комерційною рекламою є незаконним.³

У день тиші (субота, 20 липня) спостерігачі Місії Канади виявили численні порушення, пов'язані з політичною агітацією на багатьох телеканалах, рекламних щитах, у соціальних мережах і в Інтернеті в цілому. Ці порушення здавалися системними і були вчинені усіма основними партіями і багатьма кандидатами-мажоритарниками. Наприклад, з 866 порушень, зареєстрованих Національною поліцією України, 711 були віднесені тільки до цієї проблеми. Аналогічна ситуація спостерігалася як на виборах в президенти, так і на попередніх виборах.

Наразі веб-сайт Міністерства внутрішніх справ містить інформацію про 244 повідомлень щодо злочинів, пов'язаних із купівлею голосів (починаючи з 24 травня 2019 року), які перебувають під слідством. Крім того, принаймні у двох випадках виборцям було запропоновано гроші та допомогу в тому, щоб стати «клонуваними» кандидатами в народні депутати України. У виборчому окрузі №148 також були висунуті заяви щодо самовисуванця Мухтарова Ф.А. За заявами позовників, цей кандидат відремонтував водонапірну башту і купив ліжка для дитячих садків. Крім того, він придбав комп'ютери для районної адміністрації в селі Семенівка Полтавської області і опублікував це на своїй сторінці в Facebook. Проте суд не прийняв ці онлайн-докази як належні та допустимі, і відхилив усі 3 претензії.

Судові рішення щодо списків виборців

Як і на президентських виборах цього року, основною причиною відсутності виборців у попередніх списках виборців була відсутність зареєстрованого місця проживання. На сьогоднішній день вказано 110 випадки. У переважній більшості з них суди задовольняли заяви і зобов'язали включити таких виборців до списків виборців.

Адміністрування виборів

Центральна виборча комісія (ЦВК) несе відповідальність за організацію та проведення виборів в Україні. ЦВК створила 199 територіальних окружних виборчих комісій, за винятком Автономної Республіки Крим, міста Севастополя та окремих районів Донецької та Луганської областей, які тимчасово не знаходяться під контролем Уряду України. ЦВК виконує роль виборчої комісії для іноземного округу, до складу якої входять 102 дільничні виборчі комісії (ДВК). ОВК несуть відповідальність за формування загалом 29 886 ДВК: 28 637 регулярних виборчих дільниць (ВД) і 1147 спеціальних дільниць. На відміну від президентських виборів, створення спеціальних військових ВД не є юридичною вимогою, і тому не було сформовано жодної такої ВД.

³ Наприклад, у справі № 620/1975/19 партія «Слуга народу» оскаржила дії голови Чернігівської міської ради і звинуватила його в агітації під час виконання службових обов'язків. Суд не погодився і вважав, що міський голова перебував у відпустці і таким чином не знаходився на роботі. Крім того, до адміністративних судів було подано 68 адміністративних протоколів про відсутність необхідної інформації на білбордах та їх неналежне розміщення. У 33 з цих справ суди наклали штрафи у розмірі від 51 грн. до 384,2 грн., що не може вважатися достатнім покаранням для стримування подальших подібних порушень.

ЦВК є державним органом, до складу якого входять 17 членів, призначених на семирічний термін, що відновлюється парламентом. Ці члени висувуються Президентом і відображають пропозиції, висунуті всіма депутатськими фракціями та групами у Верховній Раді. Нинішній склад ЦВК складається з 16 членів комісії, 9 жінок і 7 чоловіків, причому одне місце залишається вакантним через відсутність політичного консенсусу щодо останньої кандидатури. У травні 2019 року ЦВК звернулася до Президента, Парламенту та уряду, заявивши, що з огляду на тимчасові обмеження, пов'язані з достроковими виборами до парламенту, комісія не має можливості провести необхідні процедури державних закупівель відповідно до чинного законодавства, задля адміністрування виборів.⁴ Міністерство економічного розвитку і торгівлі надало ЦВК спеціальні положення щодо закупівель товарів і послуг.⁵

ЦВК проводить свої засідання, яким передують закриті предсесії на регулярній основі (тобто принаймні один раз на день і більше, якщо необхідно). Інформація щодо цих запланованих сесій розміщується на офіційному веб-сайті Комісії. Сайт також надає повний текст усіх рішень ЦВК, а також іншу відповідну інформацію, що стосується виборчого процесу. Комісія проводить свої засідання відкрито, спостерігачі та засоби масової інформації отримують повний доступ, включаючи можливість прямого ефіру з сесійної зали. Загалом, Місія Канади відзначила, що ЦВК виконує свої обов'язки ефективною та прозорим чином, а також професійно вирішує проблеми, пов'язані з організацією дострокових виборів.

З 24 травня по 25 червня ЦВК зареєструвала, для участі у парламентських виборах, загалом 5 966 кандидатів та 22 партії.⁶ ЦВК скасувала загалом 137 реєстрацій кандидатів у одномандатних округах, а також 18 реєстрацій кандидатів у партійних списках. Такі скасування були засновані на неможливості виконати п'ятирічне зобов'язання щодо проживання в Україні. Іншими причинами були відсутність необхідної документації, недостатність коштів або неприпустимі податкові платежі по фінансових депозитах. Хоча закон чітко вказує на те, що технічні помилки або пропуски в заявках про реєстрацію кандидатів не є підставою для відмови⁷, відсутність необхідної документації є юридичною причиною для ЦВК відмовити у реєстрації кандидата. Це, у свою чергу, створило певні правові невизначеності. У своєму рішенні Верховний суд вирішив це питання, надавши чіткі рекомендації, які Місія Канади вважає позитивною практикою⁸.

Списки виборців

Списки виборців формуються на основі інформації, отриманої з Державного реєстру виборців, бази даних, що підтримується ЦВК. Вона управляється 27 адміністративними органами реєстрації та 759 органами ведення реєстру (ОВР). Місія Канади відвідала низку ОВР у кожному регіоні та мала

⁴ Постанова ЦВК № 897 від 24 травня 2019 року.

⁵ Наказ №898 Міністерства економічного розвитку і торгівлі

⁶ Кандидатів у списках партій - 2 747; кандидатів по одномандатних округах - 3 083 (1678 самовисуванців та 1 405 висунутих партіями).

⁷ Стаття 60 Закону України "Про Центральну виборчу комісію"

⁸ Справа № 855/154/19

позитивну оцінку їх ефективності. Списки реєстру виборців оновлюються наприкінці кожного календарного місяця. Станом на 30 червня 2019 р. загальна кількість зареєстрованих виборців становила 35,54,428. Станом на 15 липня 2019 року (кінцевий термін, вказаний для цих виборів), 280 922 виборці тимчасово змінили своє місце голосування, 65016 - з Криму, Донецької та Луганської областей. З тих, хто змінив місце голосування, 76% обрали ВД за межами свого реєстраційного округу. Це обмежує їхнє голосування загальнонаціональним виборчим округом, тим самим вони отримують лише один виборчий бюлетень. Після досвіду президентських виборів 2019 року ЦВК спростила процедуру зміни місця голосування. Раніше були потрібні докази, що свідчать про причину виборця змінити своє місцезнаходження (наприклад, лист про працевлаштування, договір про оренду нового місця проживання тощо). Цей процес був спрощений, тепер виборці зобов'язані подавати лише заяву з більш загальною причиною разом з ідентифікаційним документом. Місія Канади розглядає цей раціоналізований процес як позитивний розвиток.⁹

Створення окружних виборчих комісій (ОВК) та дільничних виборчих комісій (ДВК)

ЦВК сформувала всі 199 ОВК з максимальним складом 18 членів у встановлений законом термін до 31 травня. Місія Канади не відзначила жодних серйозних питань, що стосуються процесу формування ОВК. На сьогоднішній день загальна кількість членів комісії складає 3553, причому близько 38% з них раніше працювали членами комісії під час президентських виборів 2019 року. Приблизно 59% членів комісій є жінками. Згідно з спостереженнями Місії Канади, заміна членів ОВК становить від 30% до 50%.

Відповідно до законодавства, політичні партії з поточним представництвом у Парламенті автоматично отримують членство в ОВК і дозвіл мати одного члена від кожної партії в складі ОВК. Всі шість партій з нинішніми парламентськими фракціями - Солідарність, Радикальна партія Олега Ляшка, Народний фронт, Партія Батьківщина, Опозиційний блок і Самопоміч скористалися правом призначення своїх кандидатів до складу ОВК. Всі інші місця у складі комісії заповнюються лотерейною системою, в якій має право брати участь кожна сторона, включаючи тих, хто вже має представника в ОВК, внаслідок чого партії мають двох представників у значній кількості ОВК.

ЦВК забезпечила пропорційний розподіл керівних посад у ОВК серед політичних партій, включаючи інших членів ОВК. На сьогоднішній день жодних судових справ, що оскаржують розподіл виконавчого членства в ОВК, не було відзначено.

Місія Канади відвідала в цілому 194 ОВК під час передвиборчого процесу. Місія Канади не змогла відвідати п'ять ОВК (чотири в Донецькій області та одна в Луганській області)¹⁰ з міркувань безпеки, включаючи наявність наземних мін на дорогах, близькість до лінії розмежування і можливість обстрілу.

⁹ Ця спрощена процедура також допомагає вимушеним переселенцям голосувати на виборах; див. розділ про ВПО нижче.

¹⁰ Це були ОВК №45 (Адвівка), 51 (Зайцеве), 52 (Торецьк), 59 (Марінка) у Донецькій області та ОВК №105 (Щастя) у Луганській області.

Спостерігачі Місії Канади не змогли відвідати ОВК 59, розташованої в Маріїнці в Донецькій області з огляду на занепокоєння з питання безпеки. Проте Місія Канади провела телефонну розмову з ОВК. Члени ОВК повідомили Місію Канади про те, що вони офіційно зверталися щодо перенесення дільниці з міркувань безпеки до ЦВК, Канцелярії Президента України, Кабінету Міністрів, обласної ради Маріїнки та Управління цивільних військових Донецької області. Члени виразили стурбованість зростанням кінетичної активності в районі вночі, коли ДВК принесли виборчі бюлетені та протоколи до ОВК. Не існує плану дій на випадок надзвичайних ситуацій, якщо ця територія стане занадто небезпечною для членів ДВК для поїздки до ОВК. Більше того, найдальша ДВК знаходиться на відстані 170 км. ОВК підтвердила свою стурбованість з приводу функціонування та роботи в Маріїнці і сподівається отримати позитивну відповідь щодо запиту про перенесення. Вони також уточнили, що у разі перенесення ОВК п'ять ДВК у цій місцевості також повинні бути переміщені.

ДВК були зорганізовані своєчасно до законного терміну 5 липня 2019 року. У кількох випадках ОВК стикалися з відсутністю кандидатур на посади ДВК у зв'язку з низкою факторів, таких як, серед іншого, літні канікули, короткий термін для підготовки до виборів. Незважаючи на це, загальна оцінка Місії Канади полягає в тому, що ДВК були створені і проводили свою роботу безперешкодно і без будь-яких значних проблем.

Навчальний центр ЦВК провів 106 тренінгів ОВК та 333 тренінги ДВК. Місія Канади спостерігала деякі тренінги і, загалом, позитивно оцінює організацію та поведінку тренінгів.

Середовище виборчої кампанії

Парламентська виборча кампанія була конкурентоспроможною, жвавою та плюралістичною. Двадцять дві партії зареєстрували своїх кандидатів в національному пропорційному бюлетені; у 199 одномандатних округах, в яких відбулися вибори, було зареєстровано понад 3000 кандидатів; серед них - 1404 були висунуті партіями, а 1 679 - самовисуванцями.¹¹ Українські виборці мали широкий вибір серед партій та кандидатів при здійсненні свого права на воєвиявлення.

Основними темами порушеними у кампанії були традиційні питання щодо «хліба з маслом» - тарифи на енергію, зарплати, зменшення бідності, пенсії та доступ до медичної допомоги. Питання про те, як найкраще протистояти російській агресії проти України та повернути мир в країні, займає також чільне місце в кампанії. Боротьба з корупцією була також одним з центральних питань кампанії. Внесення Президентом Зеленським законопроекту 11 липня 2019 року, який би поширював «люстрацію» - заборону служіння на офіційних державних посадах - посадовцям, які служили в українському уряді з лютого 2014 року по травень 2019 року, спричинило значні дискусії та обговорення під час кампанії.¹² Багато співрозмовників висловили стурбованість Місії Канади щодо цього розширеного закону про люстрацію.

¹¹ Центральна виборча комісія, <https://cvk.gov.ua/pls/vnd2019/wp032pt001f01=919.html>

¹² Проект Закону 10444, поданий Президентом до парламенту 11 липня 2019 року, http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66202

Кампанія однієї з провідних партій (Європейська солідарність) зосереджувала свої повідомлення та риторику на питаннях зовнішньої політики. Частина виборів за мажоритарною системою дозволила кандидатам провести кампанію з місцевих питань, таких як поліпшення громадської інфраструктури (наприклад, доріг, шкіл) та поліпшення якості надання послуг на місцях.

Наступною темою, яка піднімалася в програмах політичних кампаній декількох партій, була відмова від явища політичних еліт країни. Дві з провідних партій - Слуга народу і Голос зосередили чималу частину своєї передвиборної риторики на питанні повного відновлення або скасування політичного лідерства в країні. Ця тема була протиставлена присутності багатьох кандидатів, які вже тривалий час знаходяться у політиці, зокрема, стосовно кандидатів-мажоритарщиків.

Партійні та мажоритарні кампанії зосереджені на традиційних методах агітації, таких як розміщення білбордів, агітаційних наметів, мітинги з виборцями, виступи на політичних ток-шоу на національному та місцевому телебаченні та радіо - у поєднанні з все більш частим використанням засобів та платформ соціальних медіа для проведення кампаній деякими партіями та кандидатами, а також проведення адресної агітації. У деяких районах країни були організовані дебати між кандидатами.

Протягом звітного періоду довгострокові спостерігачі (ДСС) Місії Канади зустрілися з 204 офісами партій на місцях, кандидатами-мажоритарщиками та офісами цих кандидатів. Представники штабів повідомили про можливість вільного ведення кампанії та загальну відсутність залюкування волонтерів та робітників. Штаби відзначали, що вони мали доступ до засобів масової інформації для реклами, хоча деякими штабами були відзначені проблеми, стосовно опору з боку певних засобів масової інформації до запуску їх реклами. Більше того, багато штабів зазначили, що доступ до ЗМІ може бути надто дорогим.

У обмеженій кількості випадків співрозмовники із виборчих штабів заявляли представникам Місії Канади, що волонтерам та співробітникам їхнього штабу іноді перешкоджали розповсюджувати рекламну літературу. Деякі штаби також зазначали, що вони мали труднощі з доступом до рекламних площин через причини, які вони вважали політичними. Місія Канада також відзначила збільшення випадків пошкодження рекламних щитів в дні, що передують Дню виборів.

Місія Канади відзначила присутність в декількох мажоритарних округах так званих «кандидатів-клонів». Реєстрація «клоніваних» кандидатів - кандидатів, які мають мало або не мають зовсім агітаційної присутності, але мають однакові або схожі імена до провідного кандидата в мажоритарному окрузі - це тактика, яка використовується для того, щоб заплутати виборців і відвернути голоси від провідного кандидата.¹³ Спостерігачі Місії Канади також повідомляли про

¹³ Наприклад, в мажоритарному окрузі 133 (Одеська область) - з 50 кандидатів зареєстровано 4 кандидати з прізвищем «Баранський»; 2 «Дмитрук»; 2 «Танцюра»; у мажоритарному окрузі 137 (Одеська область) - з 24 кандидатів, 3 «Гончаренко»; 2 «Клімов» та 1 «Климов»; у мажоритарному окрузі 92 (Київська обл.) - з 21 кандидата, 4 «Гудзенко»; 3 «Ференець»; у мажоритарному окрузі 33 (Дніпропетровська область) - з 19 кандидатів - 2 «Бабенко»; 2 «Ляденко»; 1 «Колесник» та 1 «Колесник»

випадки, коли кандидати, не пов'язані з однією з більш відомих партій, використовували кольори, шрифти та символи цієї партії, з очевидною спробою асоціювати себе з ними.¹⁴

«Кандидати-клони» продовжують плутати електорат і засмічувати судову систему. За даними ряду вітчизняних спостерігачів від НУО, приблизно 161 кандидат-клон був зареєстрований на мажоритарних округах. Лише десять справ стосовно цього були розглянуті в суді. Крім того, ряд кандидатів-мажоритарщиків заявили про асоціювання з подібними політичними партіями, благодійними організаціями, компаніями або неурядовими організаціями. Мета полягає в тому, щоб створити помилкове враження, що кандидат є членом відомої популярної партії, в надії отримати підтримку з боку неінформованих виборців. Одна НУО повідомила про 93 таких кандидата, з яких 86 заявляють, що вони пов'язані зі «Слугою Народу» (або подібною назвою «партія» та / або організація).

Загальна спроможність партій і кандидатів вільно проводити виборчу кампанію сформувала сприятливе виборче середовище, для проведення демократичних виборів.

Безпека виборів

Спостерігачі Місії Канади зазвичай повідомляли, що правоохоронні органи були достатньо підготовлені до забезпечення безпеки і порядку під час виборчої кампанії та дня виборів. Спостерігачі в кількох областях, і особливо ОПОРА, відзначили гарну співпрацю між правоохоронними органами та національними виборчими НУО, відповідальними за підготовку поліції щодо їхньої ролі у забезпеченні безпеки під час виборів.

Під час парламентських виборів Міністерство внутрішніх справ знову встановило інформаційно-аналітичну систему «Вибори 2019». Це онлайн ресурс, де інформація, що стосується порушень виборчого процесу (як адміністративного, так і кримінального характеру), що підлягають розслідуванню, публікується та відстежується зацікавленими сторонами, для підвищення прозорості та доступності даних.

У кількох областях¹⁵, правоохоронні органи повідомили Місії Канади про значне зростання загроз мінування під час виборчої кампанії. За даними правоохоронних органів, з представниками яких зустрічалась Місія Канади, такі загрози виникають через інтернет-джерела як зсередини країни, так і за її межами, і спрямовані на порушення виборчого процесу.

Під час кампанії відбувалися поодинокі випадки насильства, пов'язані прямо чи опосередковано з виборами.¹⁶ Ці інциденти не були системними. Протягом усієї кампанії спостерігачі Місії Канади в

¹⁴ Наприклад - у Запоріжжі

¹⁵ Наприклад - Харківська, Рівненська, Миколаївська області

¹⁶ 16 липня кандидат у Миколаївській області був знайдений мертвим через вогнепальне поранення. Поліція заявила, що вони розцінюють смерть як самогубство. У Житомирській області кандидат повідомив, що під час зустрічі з виборцями його закидали борошном. У місті Києві 13 липня в офіс телевізійної станції було влучено з гранатомета. Ніхто не постраждав і Служба безпеки України розслідує інцидент як терористичний акт. 14 липня, кандидат у Хмельницьку, очевидно, був атакований із використанням холодної зброї - під час зустрічі з Місією Канади він звинуватив конкурента в організації нападу. Суперник, у свою чергу, публічно заявив, що

кількох областях повідомляли про пошкодження агітаційних наметів, автомобілей, вандалізм по відношенню до передвиборчих штабів та залякування працівників та волонтерів.

21 липня правоохорончі органи забезпечили порядок проведення та безпеку виборів в усіх регіонах, де відбулись вибори.

Передвиборчі мітинги

Місія Канади спостерігала і повідомляла про 34 передвиборчих мітинги, що пройшли до дня виборів. У всіх спостережуваних випадках правоохоронні органи діяли належним чином. Спостерігався один інцидент обмеженого насильства (штовхань, пихання) між прихильниками партії та контр-демонстрантами. Жодних випадків підбурювання або ненависницької або запальної риторики не спостерігалося. У ряді випадків передвиборчі мітинги поєднувалися з концертами або виступами.

Підкуп голосів

З наближенням дня виборів збільшилися звинувачення в підкупі голосів виборців. Ці твердження були очевидні в більшості регіонів країни. У Донецькій області (м. Маріуполь) Місія Канади спостерігала те, що може бути спробою непрямої купівлі голосів, а саме – роздачу продуктових пакетів учасникам передвиборчого мітингу. Правоохоронці відкрили кілька десятків розслідувань щодо спроб придбання голосів протягом періоду кампанії.

Співрозмовники, з якими зустрічалася Місія Канади, відзначили, що елемент мажоритарної виборчої системи створює стимули для купівлі голосів кандидатами, враховуючи відносно низьку кількість голосів, які відрізняють переможця та переможеного під час виборів за мажоритарними списками.

Адміністративний ресурс

Більшість заяв про неправомірне використання адміністративних ресурсів, про які повідомлялося Місії Канади, стосувалося використання муніципальних ресурсів для проведення кампаній,¹⁷ а кандидати стверджували, що реалізація проектів громадських робіт була приписана конкретному кандидату. Інші приклади звинувачень включали використання державних коштів для оплати рекламних щитів та іншої агітаційної продукції.¹⁸ Скарги також стосувалися використання місцевих, муніципальних ресурсів для організації заходів, на яких агітував кандидат.¹⁹

Під час передвиборчої кампанії зловживання адміністративним ресурсом було локальним явищем. Не було жодних ознак того, що існує централізоване використання державних установ, задля впливу на результат виборів. Загальне невторчання центрального апарату у послідовний цикл виборів є

атаку сфабрикував перший кандидат, щоб дискредитувати його. 9 липня в місті Києві один із кандидатів був підданий нападу із використанням сльозоточивого газу. 10 липня поліція повідомила, що підозрюваний був затриманий. 16 липня міліція повідомила, що кандидат у Рівному мав гранату, прикріплену до дверної ручки свого автомобіля, а вікна автомобіля були зіпсовані.

¹⁷ Наприклад, в Миколаївській та Київській областях

¹⁸ Наприклад, у Рівненській області

¹⁹ Наприклад, Київська область

позитивним зрушенням у національній виборчій політиці, у тому числі під час президентських і парламентських виборів 2014 року та президентських виборів на початку цього року.

Фінансування виборчої кампанії

Фінансування парламентських кампаній регулюється, в першу чергу, Законом України «Про вибори народних депутатів». Політичні партії, які реєструють список у пропорційному бюлетені, і кандидати, зареєстровані на мажоритарних округах, повинні відкрити виборчий фонд, з якого вони сплачують витрати на кампанію. Виборчі фонди для національних партій обмежені 90 000 мінімальними заробітними платами, що для цих виборів означало ліміт витрат у розмірі близько 370 000 000 гривень (приблизно 14,5 млн. дол. США). Фонд виборчої кампанії для кандидата-мажоритарщика обмежений 4000 мінімальними заробітними платами, або приблизно 16 500 000 гривень (приблизно 650 000 доларів США).²⁰

Сторони та кандидати повинні призначити керівника виборчого фонду, а витрати сплачуватимуться на безготівковій основі. За п'ять днів до дня виборів керівник виборчого фонду партії повинен подати проміжний фінансовий звіт до Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) та ЦВК; менеджер виборчого фонду кандидата повинен подати проміжну фінансову звітність за вісім днів до дня виборів до партії, яка висунула кандидата (якщо вони не є самовисуванцями) та до відповідної ОВК. За п'ятнадцять днів після дня виборів остаточний фінансовий звіт партії повинен бути поданий до НАЗК та ЦВК; Протягом семи днів після дня виборів повинен бути поданий остаточний фінансовий звіт для кандидатів-мажоритарщиків. ОВК, ЦВК та НАЗК несуть відповідальність за перевірку цих звітів - порушення чи недотримання підлягають штрафу або призупинення державного фінансування сторони. Звіти повинні бути оприлюднені відповідною установою, до якої вони були подані.²¹

Фізичні особи можуть пожертвувати до 400 мінімальних зарплат (приблизно 1,6 млн. грн. або 64 тис. дол. США) політичній партії або кандидату; юридичні особи можуть внести удвічі більшу суму (приблизно 3,2 млн. грн. або 128 тис. дол. США).²² Кандидати можуть також використовувати власні кошти для фінансування своєї кампанії. Немає обмеження на розмір власних коштів, які кандидат може пожертвувати.

Національні партії мають право на відшкодування витрат на виборчу кампанію з держбюджету, якщо вони проходять поріг для вступу до Парламенту (5% голосів).²³

Згідно з даними, наданими партіями, наступні вісім кампаній мали найвищі витрати на проведення кампанії станом на 10 липня, причому переважна більшість коштів пішла на рекламу в засобах масової інформації.

²⁰ Закон про вибори народних депутатів. Стаття 48, частина 1

²¹ Закон про вибори народних депутатів, стаття 49, частини 5-7

²² Закон України «Про політичні партії», стаття 15

²³ Закон України «Про політичні партії», стаття 17-4

Партія	Витрати (млн. грн)	% Витрати на медійну рекламу
Слуга Народу	96.9	81.60%
Рдикальна партія	72.9	95.70%
Голос	71.6	75.60%
Українська стратегія Володимира Гройсмана	61.2	78.90%
Опозиційний блок	54.9	70.90%
Європейська Солідарність	47.2	81.60%
Опозиційна платформа – За життя	38.6	73.10%
Батківщина	35	93.40%

Хоча прозорість та нормативна база фінансування кампанії покращилася за останній цикл виборів в Україні, зокрема, із запровадженням правил публічного розкриття інформації та публічних виплат політичним партіям, кілька співрозмовників, з якими зустрічалась Місія Канади, продовжували вказувати, що фінансування виборчих кампаній залишається, загалом, непрозорим. Твердження про те, що витрати здійснюються за межами встановлених законом параметрів, звучать регулярно. Для того, щоб продовжувати зміцнювати демократичні інституції України, регуляторна база для фінансування кампаній має продовжувати реформування, а санкції за порушення правил фінансування виборчої кампанії повинні бути посилені.

Вітчизняні спостерігачі

Закон України «Про вибори народних депутатів» дозволяє неурядовим організаціям, статут яких передбачає спостереження за виборами, реєструвати спостерігачів на парламентських виборах.²⁴ Для спостереження за парламентськими виборами зареєстровано 163 неурядові організації. Це являє собою значне зростання в порівнянні з парламентськими виборами 2014 року, коли було зареєстровано 37 організацій, більш ніж в чотири рази. З 163 зареєстрованих організацій 77 взагалі не зареєстрували спостерігачів, а 81 зареєстрував одного спостерігача або більше. Всього було зареєстровано 23 837 спостерігачів від неурядових організацій.²⁵

ОПОРА проаналізувала ці організації і виявила, що 43 з 163 представлених організацій були зареєстровані Міністерством юстиції у 2019 році. Більше того, кілька організацій мали певну

²⁴ Закон про вибори народних депутатів, стаття 78, частина 2

²⁵ <https://cvk.gov.ua/pls/vnd2019/wp141pt001f01=919.html>

політичну приналежність, або до партії, або до конкретного кандидата.²⁶ Як і у випадку з президентськими виборами 2019 року, коли було відзначено розповсюдження організацій, які реєструвалися для спостереження за виборами, були висловлені занепокоєння щодо неупередженості деяких з цих організацій. Було також висловлено занепокоєння, що відносно велика кількість внутрішніх спостерігачів може призвести до зовнішньої кількості людей на дільниці у день виборів, таким чином втручаючись у здатність ДВК виконувати свою роботу.

Втім, Місія Канади не виявила жодних проблем такого характеру.

Участь жінок у виборах та гендерні питання

Місія Канади відзначає, що після цих виборів число жінок-представниць у парламенті, ймовірно, збільшиться до найвищого рівня за всю історію, приблизно 70 в порівнянні з 51 у восьмому скликанні парламенту. Однак, слід зазначити, що на момент розпуску Ради в Україні був найнижчий показник представленості жінок в парламенті в Європі (11,6%), і після відновлення роботи парламенту він, ймовірно, залишиться одним з найнижчих в Європі.

Кілька партій, в тому числі Слуга народу, Самопоміч і Українська стратегія, доклали зусиль для забезпечення кращого гендерного паритету в своїх партійних списках, виконуючи вимогу про гендерні квоти в 30% (Згідно з пунктом 10 статті 8 Закону України про політичні партії). Інші партії, включаючи Радикальну партію Олега Ляшка (42%), Опозиційний блок (38%) і Опозиційну платформу - За життя (33%), також виконали гендерну квоту у своїх партійних списках. Однак вони не виконали вимоги стосовно балансу у першій двадцятці своїх списків.²⁷ Таким чином, незважаючи на дотримання 30% гендерної квоти в загальному партійному списку, тільки 10% представників Опозиційною платформи - За життя в новому парламенті будуть жінками.

У той час як Голос і Європейська Солідарність кілька поступилися вимогою про гендерні квоти для своїх партійних списків (28 і 29 відсотків відповідно), обидві партії включили значне число жінок в список своїх 20 перших кандидатів (40 і 35 відсотків відповідно). Разом зі Слугою Народу (25%) ці партії допоможуть збільшити кількість жінок у парламенті.²⁸

Жодна з партій, що входять до парламенту, не відповідала вимозі про гендерні квоти по кандидатах в одномандатних округах.²⁹ В цілому, тільки 15% всіх кандидатів-мажоритарщиків були жінками. Жінки-кандидатки в мажоритарних округах повідомили Місії Канади, що їхні колеги-чоловіки, які працюють в інших районах, краще фінансуються і підтримуються партією, яку вони представляють.

²⁶ ОПОРА. Хто буде спостерігати за парламентськими виборами? 4 липня 2019 року, https://www.oporaua.org/article/vybory/parlamentski-vybory/parlamentski-vybory-2019/fake_observers_2019

²⁷ Опозиційна платформа - за життя і Опозиційний блок - лише дві жінки в першій двадцятій, які складають 10% жінок, тоді як Радикальна партія Олега Ляшко - 20%. Партія Свобода не мала жінок у топ-20 свого списку.

²⁸ Щодо першої десятки, Самопоміч очолила список із 60% жінок, за ними йдуть Голос - 50% і Європейська Солідарність - 40%. Слуга Народу має 30% жінок у своїй топ-10. Партія Батьківщина не виконала вимоги щодо гендерної квоти у своєму партійному списку.

²⁹ Найбільше жінок-кандидаток має Голос - 29%, 19% - Європейська, Слуга Народу - 17%, Партія Батьківщина - 15%, Опозиційна платформа - За життя - 10%.

Самовисувані жінки-кандидатки говорили про проблеми збору коштів для своїх кампаній, заявляючи, що донори віддають перевагу підтримці кандидатів-чоловіків, часто через їх зв'язки з місцевими діловими і політичними елітами, які зазвичай закриті для жінок.

Жінки-кандидатки (як незалежні, так і партійні) також говорили про проблеми подолання гендерних стереотипів, висловлюючи розчарування тим, що про них судили за їх зовнішнім виглядом і одягу, а не по їх компетенції, навичкам чи досвіду. Вони відзначили, що виборці як чоловіки, так і жінки рідше голосували за жінку через суспільні упередження, що жінки не володіють лідерськими якостями, необхідними для суспільного життя. Тільки дві жінки-кандидатки виграли на 199 мажоритарних округах у 2014 році, і останні результати показують, що жінки навряд чи значно збільшать це число в цьому році. Також, біло виявлено 25 одномандатних округів без жінок-кандидаток.

Як і у випадку з президентськими виборами, гендерні питання в основному відсутні у програмах політичних партій та кандидатів на цих виборах. Як Слуга народу, так і Європейська Солідарність повідомили Місії Канади, що їхні кампанії включають «рівність між жінками і чоловіками», але жодна зі сторін не розробила жодної політики щодо гендеру. Хоча Голос визнали, що вони не включають розділ про гендерні питання у своїй партійній програмі, вони заявили, що це не слід розглядати як відсутність прихильності до гендерної рівності з боку партії, а скоріше необхідність для більш збалансованого розвитку партії. Ані партія Батьківщина, ані Опозиційна Платформа - За Життя не закликають до гендерної рівності.

Місія Канади відзначає, що, хоча участь жінок у управлінні виборчим процесом продовжує зростати, (59% членів ОВК були жінками на парламентських виборах порівняно з 57% на президентських виборах 2019 року), загалом участь жінок у цій виборчій кампанії залишається низькою. Незважаючи на номінальне зростання, Україна має значно нижчий показник представництва жінок у парламенті серед європейських і світових показників (28,5% і 24% відповідно). В кінцевому рахунку, без більш високих показників участі жінок-політиків Україні буде складно реалізувати весь свій потенціал.

Участь внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та внутрішніх мігрантів

ВПО, які досі проживають на окупованих територіях Донецької та Луганської областей, а також громадяни, що проживають на території анексованого Криму, непропорційно постраждали від викликів щодо реалізації своїх виборчих прав, і, таким чином, рівень їх участі був надзвичайно низьким. В Україні зареєстровано 1,4 мільйона ВПО, з яких 1 177 469 мають право голосу.³⁰ Триваючий конфлікт у східних областях Донецька та Луганська, а також анексія Криму означає, що переважна більшість ВПО позбавлені можливості приймати участь в голосуванні по одномандатних округах, оскільки вони все ще зареєстровані виборцями на тих територіях.³¹ Реєстрація тимчасового

³⁰ Це число становить приблизно 4% від загальної кількості виборців в Україні.

³¹ Існує 11 ОВК, де частина географічних кордонів ОВК розташована в непідконтрольних уряду районах (НПУК). Якщо ВПО тимчасово змінює своє місце голосування в тому самому районі, що і їхнє місце для голосування, їм дозволяється голосувати як за партійними списками, так і за одномандатними.

місця голосування без зміни виборчої адреси дозволяє особам, які проживають за межами свого постійного місця проживання, отримати лише бюлетені з пропорційним списком, а не бюлетені з мажоритарних округів. Тому Місія Канади зазначає, що ВПО та внутрішні мігранти лише частково отримують право на участь у цих виборах.

Хоча постанови ЦВК полегшили процедуру тимчасової зміни місця голосування для ВПО, а також внутрішніх мігрантів, задля участі у виборчому процесі 2019 року³², до кінцевого терміну реєстрації 15 липня, із 280 922 виборців, які зареєструвалися для зміни свого місця голосування, лише 47,016 (16,7%) ВПО скористалися таким правом.³³ Загалом, лише 3,9% зареєстрованих ВПО зареєструвалися для тимчасової зміни свого місця голосування на цих виборах.³⁴

Місія Канади спостерігала досить невелику кількість людей, які бажають змінити своє місце голосування за тиждень до закінчення строку зміни місця голосування. Для порівняння, для обох раундів президентських виборів по всій країні було повідомлено про черги на кілька годин. Співрозмовники повідомляють про цілу низку причин, включаючи літні канікули, втому від виборів, а також менший інтерес до парламентських виборів для ВПО та інших осіб, які не можуть голосувати за кандидатів-мажоритарщиків. Декілька ВПО висловили своє розчарування через відсутність можливості голосувати за списками мажоритарних округів.

Місія Канади зазначила відсутність узгодженості стосовно інформування про процедуру зміни місця голосування. Деякі представництва ДРВ, спільно з місцевою адміністрацією були активно залучені до того, щоб інформувати людей щодо процесу зміни місця реєстрації (наприклад, у фейсбуці, у місцевих газетах, у листівках, розміщених у громадських будівлях). Інші представництва ДРВ заявили, що це або відповідальність ЦВК, або що інформація широко доступна в Інтернеті, і немає необхідності надавати додаткову інформацію, або що українці дуже добре знають про свої виборчі права і не потребують подальшого навчання.

Низький рівень участі ВПО на цих виборах частково можна пояснити відсутністю в них права голосу. Це підкреслює необхідність всебічних змін у питанні реєстрації. Місія Канади зазначає, що Виборчий кодекс, який був прийнятий парламентом 11 липня, не містив жодного положення законопроекту № 6240 щодо захисту виборчих прав ВПО та внутрішніх мігрантів.

³² Постанова ЦВК № 129 від 5 вересня 2018 року дозволила реєстрацію ВПО лише за внутрішніми паспортами. Постанова ЦВК № 893 від 23 травня 2019 року вирівняла вимоги до реєстрації всіх інших українців у країні, які зараз не проживають на місці постійного проживання.

³³ Дані з опублікованих та неопублікованих джерел Державного реєстру виборців. Найбільше їх було з Донецької області - 42 578, але лише 20% були ВПО та мешканцями окупованих територій. Загальна кількість мешканців Луганської області, які тимчасово змінили своє місце голосування, склала 19 829 осіб, але лише 17% - ВПО та мешканців окупованих територій (3 352).

³⁴ Ці цифри представляють усіх тих, хто тимчасово змінив своє місце голосування в Луганській та Донецькій областях. За даними Державного реєстру виборців, неможливо визначити з публічного запису фактичну кількість ВПО, які змінили місце голосування в цих двох областях, оскільки при реєстрації вони не повинні показувати своє посвідчення ВПО. Група впливу, національна група захисту ВПО, підрахувала, що частка тих, хто має реєстрацію з окупованих територій, становить 3,9%.

Участь меншин

Співрозмовники Місії Канади у всіх областях, включаючи кандидатів, представників політичних партій, виборчих органів, міського та регіонального адміністративного персоналу, а також самі представники меншин, повідомили Місію Канади, що офіційних бар'єрів для їх участі в парламентських виборах немає. Виключенням з цього було ромська громада, яка залишається найбільш маргінальною меншиною в Україні. Відсутність офіційної документації, низький рівень грамотності внаслідок відсутності доступу до освіти та відсутність занепокоєння з боку державних службовців та політичних партій щодо соціально-економічних умов багатьох ромських спільнот, призвели до їх низької участі у цій виборчому процесі.

Групи меншин також повідомили, що не було жодних кандидатів або партій, які б направили свого представника, аби дізнатися про проблеми, що стосуються їхніх громад або просити їхньої підтримки. Ймовірно, це пов'язано з тим, що їх кількість є статистично невідповідною до виборчих перспектив кандидатів, а також тому, що кандидати, політичні партії та представники адміністрації висловлюють думку, згідно до якої меншини є лише частиною ширшої української громадської влади, і до них не слід ставитися інакше. Це також було чітко сформульовано у зв'язку з триваючою війною та необхідністю об'єднання українців як єдиної країни.

Питання меншин також були помітно відсутні в ході передвиборчої кампанії, та у програмах політичних партій. Виключенням була Опозиційна платформа – За життя, яка агітувала за мовні права меншин, включаючи право виховання учнів рідною мовою. Вони також закликали до скасування закону про освіту 2017 року та закону про мови, який набув чинності 16 липня 2019 року.

Деякі лідери меншин, у тому числі грецькі та угорські меншини, заохочували свої громади голосувати за кандидатів від своєї громади або за тих, кого вони вважали більш сприятливими для потреб їх громади. Інші групи меншин, включаючи єврейські та ЛГБТКІ-спільноти, заявили, що політика є приватною справою, а їхні громади різноманітні у підтримці політичних партій та кандидатів.

На президентських виборах 2019 року лідери кримськотатарської громади заохочували своїх представників підтримати Петра Порошенка. Крім того, представники громади балотувалися від його партії на парламентських виборах 2014 року. На цих виборах кандидати від кримських татар були представлені у кількох партіях, включаючи Європейську Солідарність, Голос, Силу і Честь, як стратегія забезпечення кращого представництва кримських татар у парламенті, на думку членів громади.

Нещодавнє закриття 15 ДВК в Донецькій області в районі Маріуполя внаслідок проблем безпеки негативно вплинуло на здатність грецької громади повною мірою реалізувати свої виборчі права на цих виборах³⁵. За словами глави Федерації Греції України, 85% громадян України з грецькою

³⁵ Відповідно до інформації, наданої Головою Федерації Греції України, закриття вплинули на виборчі права 600 000 виборців у 5 грецьких селах.

спадщиною проживають у Маріуполі та області, що оточує місто. Місія Канади зазначає, що ці ДВК були відкриті під час обох раундів президентських виборів.

9 липня 2019 року Українська рада церков і релігійних організацій (найвпливовіша релігійна організація в країні) опублікувала на своєму веб-сайті список з 6 питань, які вони надіслали всім політичним партіям, заявивши, що до дня виборів електорату важливо з'ясувати позицію кандидатів з різних питань. Одне з питань стосувалося одностатевих стосунків і гендеру: «Чи може ваша політична партія гарантувати відмову від ідеї просування одностатевих стосунків, одностатевих партнерств і гендерної ідеології, які спотворюють розуміння понять гендер, шлюб, сім'я (включаючи відмову ратифікувати Стамбульську конвенцію, а також не сприяє громадській пропаганді одностатевих відносин і трансгендерного руху) на державному рівні?»³⁶

Місія Канади зазначила, що багато виборчих дільниць не є доступними для людей з проблемами мобільності, оскільки вони знаходяться в приміщенні на верхньому поверсі без доступу до ліфта і з обмеженим простором для пересування в інвалідному візку. Цей виклик був пом'якшений мобільними виборчими підрозділами, які оперують за законом. Місія Канади також спостерігала труднощі для виборців з вадами зору, які зазнавали труднощів із читанням бюлетенів.³⁷

Медіа та інформаційне середовище

Загальне медіа середовище

Основні характеристики і тенденції, які визначили український медіапростір під час президентських виборів 2019 року, залишилися незмінними для парламентських виборів. В цілому, медіа-середовище є відкритим і плюралістичним, але редакційна незалежність, професіоналізм, дотримання журналістських стандартів та спроможність забезпечити населення збалансованим висвітленням соціально-політичних питань значно варіюється відносно до середовища, а також географічно. Висока концентрація права власності на загальнодержавні засоби масової інформації в руках шести груп, що представляють різні політичні інтереси, з одного боку, і наявність численних дрібних ЗМІ по всій країні, які контролюються місцевими економічними та політичними групами, з іншого, сприяє глибокій сегментації і поляризації суспільства.³⁸ Ослаблена позиція національного громадського мовлення, UA:PBC, а також недостатня нормативно-правова база та збалансована політика щодо управління національним інформаційним простором залишають достатньо

³⁶ До 17 липня 2019 року, коли Рада остаточно оновила свій веб-сайт, відповіли лише 4 партії (Самопоміч, Громадянська позиція, Українська стратегія та Соціальна справедливість). Самопоміч висловила свою прихильність «принципам християнської моралі», пославшись на біблію. Громадянська позиція заявила, що «категорично проти дискримінації та насильства щодо ЛГБТКІ-спільнот... Водночас, підтримуючи традиційні сімейні цінності, ми відмовляємося від ідеї просування та підтримки одностатевих стосунків на державному рівні».

³⁷ Див. розділ про спостереження за днем виборів нижче для більш докладної інформації.

³⁸ «Репортери без кордонів», «Власність медіа в Україні: неформальний вплив через непрозорі бізнес-схеми», доступна за посиланням <https://bit.ly/2i1AEol>; Попередній звіт 11 червня - 3 липня 2019 року», Місія ОБСЄ зі спостереження в Україні. Доступний на <https://bit.ly/32wp9ba>; «У першій половині 2019 року в Україні було опубліковано понад 3000 друкованих ЗМІ», прес-реліз Національної ради з питань телебачення і радіомовлення, 11 липня 2019 року. Доступний на <https://bit.ly/30Jef07>

можливостей для впливу як зарубіжних, так і внутрішньо розроблених наративів, які розділяють суспільство надалі.

Це було підкреслено, зокрема, після створення 14 червня нового медіахолдингу, до якого увійшли канали «112 Україна», «NewsOne» і «ЗІК», що належать Тарасу Козаку, учаснику «Опозиційної платформи - За життя» і діловому партнеру Віктора Медведчука, одного з лідерів цієї партії. Пан Медведчук тісно пов'язаний з проросійськими державними інтересами. Безпрецедентний випадок масового звільнення журналістів³⁹, а також оголошений телеміст між «NewsOne» і російським телеканалом, забороненим в Україні, були витлумачені як політичний маневр Опозиційної платформи - За життя. Вони використовувалися політичними силами з різних сторін в своїх інтересах, тим самим поглиблюючи тертя в суспільстві.⁴⁰ 13 липня на будівлю корпусу телеканалу «112 Україна» в Києві було скоєно напад із застосуванням гранатомета, в результаті чого будівля була пошкоджена.⁴¹ У той же час в цій серії подій була підкреслена необхідність вирішення складних питань, пов'язаних з володінням засобами масової інформації у зв'язку з національною безпекою, роллю вільної преси в контексті триваючої війни з Росією і свободи вираження думок в Україні.⁴²

Дострокові парламентські вибори, ймовірно, були сприятливими для партій, які заздалегідь почали мобілізувати фінансування та забезпечили захист медійного простору, особливо на національному рівні та афілійованих телеканалах. Місія Канади зауважила, що через відсутність коштів, контрактів або наявного рекламного місця у багатьох обласних та районних медіа-центрах політична реклама партійними або одномандатними кандидатами була досить обмеженою до останніх двох тижнів до виборів. Водночас, у більшості регіональних ЗМІ було дуже мало матеріалів із змістовним висвітленням програм кандидатів через загальне побоювання журналістів працювати із політичною тематикою; це значно обмежувало поінформованість громадськості про наявні політичні варіанти.

Медіа-регулювання та контроль

Правова основа українських ЗМІ щодо традиційних засобів масової інформації досить розвинена. Закони "Про вибори народних депутатів України" та "Про політичні партії в Україні" забезпечують засоби масової інформації достатньою кількістю інформації щодо їхньої поведінки під час кампаній, висвітлення програм та забезпечення рівного та неупередженого доступу до ЗМІ кандидатами.⁴³ У той же час, Місія Канади зазначає, що існує багато прогалин у нормативно-правовій базі, які також були визначені під час президентських виборів, та залишають невизначеність щодо інтерпретації

³⁹ Понад 90 журналістів та керівників залишили свої посади через кілька днів після придбання. За ними пішли понад 400 журналістів з обох ЗІК ЗМІ, які подали у відставку, посилаючись на тиск редакції.

⁴⁰ «Ідея телеконференції між українськими, російськими телеканалами викликає обурення», KyivPost, 8 липня 2019, доступна на <https://bit.ly/2SsQtTb>; «РФ занепокоєний безпрецедентним відставкою журналістів після поглинання ЗІК», Інститут масової інформації, 5 липня 2019 р. Доступний на <https://bit.ly/2YVxVgx>

⁴¹ «Київський офіс телеканалу 112 Україна піддався нападу з гранатомета», УНІАН, 13 липня 2019 р. Доступний на <https://bit.ly/2LWytFT>

⁴² "Телеканали 112.Україна, NewsOne, ЗІК купив сторонній гравець, неможливо встановити зв'язок з Медведчуком - заступником голови НКРПБ", Інтерфакс, 12 липня 2019 року. Доступний на <https://bit.ly/2LW1riN>

⁴³ Закон України "Про вибори народних депутатів України". Зокрема, частина 4 статті 13; Ч. 3 ст. 63; Частина 4 ст. 66

термінів політичної кампанії та політичної реклами, а також відсутність механізмів моніторингу і спостереження за публікаціями «джинси» (без позначки, оплачується за політичний зміст).

Контроль за дотриманням правил і процедур надання інформаційного забезпечення виборчого процесу здійснюється Національною радою з питань телебачення і радіомовлення, НКТРБ (телерадіокомпаніями) і Державним комітетом телебачення і радіомовлення (друковані ЗМІ та інформаційні агенції).⁴⁴ На жаль, існуючі положення не надають Національній раді достатніх інструментів та повноважень для застосування санкцій до ЗМІ, які порушують положення. Крім того, робота НКРТБ ускладнювалася під час парламентських виборів через відсутність кворуму та політичних розбіжностей щодо призначення нового голови. Рада лише сформувала Робочу групу, якій 4 липня було доручено здійснювати нагляд за передвиборною агітацією ЗМІ, і тому це мало вплинуло на роль ЗМІ у виборах.

Українські інтернет-ЗМІ, якщо вони зареєстровані як такі, регулюються відповідно до існуючої правової бази. Однак, якщо ні, то інтернет-магазини та журналісти несуть відповідальність за дотримання Цивільного кодексу, який вимагає розповсюдження інформації тільки після перевірки її надійності.⁴⁵ Стаття охоплює будь-яку інформацію (за винятком заяв, зроблених посадовими особами та державними органами), опублікованих або поширених в Інтернеті.⁴⁶ Загалом, немає спеціальних положень, які б безпосередньо регулювали інтернет-ЗМІ.

Традиційні, нові та соціальні медіа

Враховуючи короткий часовий розрив між президентськими та парламентськими виборами, усі ключові питання та спостереження Місії Канади щодо традиційного медіа-середовища в Україні залишаються незмінними:

- Фрагментований інформаційний простір по всій країні, розподілений за формою власності, охопленням, фінансовими умовами, дотриманням стандартів, доступу до джерел доходів і впливу;
- Високий ступінь упередженості та розміщення «джинси» в засобах масової інформації, які демонструються на всіх рівнях, від національних до місцевих;⁴⁷
- Обмежена спроможність громадського мовника, Суспільне (UA:PBS), забезпечити повноцінне та незалежне покриття по всій країні внаслідок фінансових скорочень та нестачі кадрів;
- Якість змісту, журналісти та практики управління в багатьох невеликих точках є низькими. Враховуючи важливість регіональних публікацій у цьому виборчому циклі з точки зору надання відповідної інформації виборцям, ці об'єднані особливості залишають більші

⁴⁴ Закон України "Про вибори народних депутатів України" ч. 6 ст. 66

⁴⁵ Цивільний кодекс України, ч. 2 ст. 302

⁴⁶ "Інтернет-ЗМІ та відповідальність за достовірність інформації" (UKR), IMI, 11 січня 2015 року.

Доступний на <https://bit.ly/2NYUcJu>

⁴⁷ Місія Канади моніторить веб-сайт каналу «112 Україна», який належить Тарасу Козаку, партнеру Віктора Медведюка, а також новому власнику каналу та агенції ZIK, опублікував 98 статей за тиждень, що рекламують Опозиційну платформу - За життя, які були замасковані як "новини".

можливості для впливу на рішення виборців через дезінформацію або негативний PR, пропагуваний групами інтересів.

Заклик до дострокових виборів дозволив існуючим партіям і мажоритарним кандидатам отримати доступ до фінансування, засобів масової інформації та інших ресурсів. У той час як всі ЗМІ зобов'язані за законом заздалегідь оприлюднювати свої прайс-листи і надавати місце всім кандидатам, Місія Канади спостерігала численні випадки, коли місцеві телерадіокомпанії, радіостанції та друковані видання були заброньовані заздалегідь або змінили свої ціни в залежності від того, чи був кандидат пов'язаний з «правою політичною силою» (Волинь, Запоріжжя - особливо в контрольованих Ахметовим районах - і Тернопіль). Це особливо помітно в невеликих міських районах, де засоби масової інформації контролюються різними бізнес- або політичними інтересами, або місцевими адміністраціями.⁴⁸ Через необхідність домовлятися і підписувати контракти перед розміщенням реклами в основні засоби масової інформації багато нових партій (наприклад, Голос і Слуга народу) і самовисувані мажоритарні кандидати не почали рекламувати свої програми аж до першого або другого тижня липня, тим самим покладаючись на онлайн-комунікації або пряму кампанію.

Крім національних телеканалів та великих друкованих видань з національним розмахом, багато незалежних середніх та малих видань (телебачення, радіо і друк) повідомили, що через різні вищезазначені питання обсяг очікуваного доходу від політичної реклами набагато нижчий у цьому виборчому циклі. Місія Канади відзначає, що це представляє особливу проблему для незалежних видань у менших населених пунктах, тим самим впливаючи на їхню здатність підтримувати незалежну діяльність у найближчому і середньому майбутньому, особливо з огляду на скасування державної підтримки друкованих ЗМІ.⁴⁹

Загалом, по всій країні засоби масової інформації з більшою готовністю повідомляли про місцеві політичні події, якщо вони включали дебати (два або більше кандидатів) або обмежувалися короткими статтями, в яких йшлося про факти. У деяких місцях, наприклад, у Закарпатті (Ужгород, Мукачево, Берегово, Виноградів), багато малих і регіональних міських відділень вважали за краще не охоплювати політичний контент, за винятком значних інцидентів і подій. Місія Канади зазначила, що це робиться для того, щоб уникнути можливої негативної реакції з боку тих, хто може сприймати інформацію, направлену проти них, або тому, що більшість місцевих політичних діячів мають власні засоби масової інформації.

Місія Канади зауважила, що онлайн-медіа та соціальні медіа відіграли більш значну роль у парламентських виборах, ніж будь-коли раніше. Інституційні, фінансові та організаційні бар'єри, які переживали численні нові учасники політичного процесу по відношенню до традиційних засобів масової інформації, а також прийняття існуючими гравцями стратегій онлайн-кампаній, сприяли цьому розвитку. Збільшення обсягу політичного контенту, включаючи оголошення, негативні PR та необґрунтовані претензії, подані деякими кандидатами, які поширюються дружніми традиційними

⁴⁸ "Найдестатизованіші регіональні медіа продовжують залежати від влади", DetectorMedia, 14 травня 2019 року. Доступний на сайті <https://bit.ly/2JAclne>

⁴⁹ "Зеленський скасував указ про державну економічну підтримку друкованих ЗМІ", DetectorMedia, 20 червня 2019 року. Доступний на сайті <https://bit.ly/2SkAo1N>

засобами масової інформації, становили значну частину онлайн контенту. Оскільки інтернет-ЗМІ не підпадають під будь-які спеціальні норми, Місія Канади визначила велику кількість «джинси» онлайн, упереджених висвітлень і реклами, що підтримують конкретних кандидатів (наприклад, в Ужгороді, Закарпатській області, Калинівці, Вінницькій області, Слов'янську, Донецькій області). Ці зауваження підтверджуються незалежними дослідженнями, в яких зазначено, що кількість «джинси» в національних веб-ЗМІ зросла на 22%, на відміну від того ж періоду на президентських виборах.⁵⁰

Хоча офіційні сторінки партій на Facebook та інших каналах соціальних медіа обмежуються офіційними посадами та оголошеннями, як і під час президентської кампанії, Місія Канади спостерігала численні сторінки, які поширювали негативний PR, використовували маніпулятивні прийоми та атакували опонентів на користь конкретної партії чи кандидата.⁵¹

Роль громадського мовлення UA: PBC (Суспільне)

Як зазначала Місія Канади під час президентських виборів, роль та діяльність незалежної національної телекомпанії неодноразово підірвалася протягом останніх трьох років, як фінансово, так і адміністративно. У червні на посаду повернувся менеджер UA:PBC Зураб Аласанія, а нова Адміністрація Президента оголосила про повну бюджетну та адміністративну підтримку телекомпанії.⁵² Місія Канади вважає, що це позитивна подія, спрямована на підвищення незалежності і нейтральності національних засобів масової інформації, і це може привести до появи національного голосу в неоднородному інформаційному просторі. Місія Канади інтерв'ювала багатьох журналістів (наприклад, у Запоріжжі, Рівному, Чернівцях), які вважають, що Суспільне є єдиним неупередженим джерелом інформації у відповідних сферах. На жаль, їхня роль на цих виборах була досить обмеженою через тривале скорочення бюджетних видатків у 2017 та 2018 роках, що призвело до зменшення обсягів виробництва та аудиторії. У Київській області, Черкасах та Одесі Суспільне розробило нову програму з модератором та кандидатами від різних політичних партій та незалежних кандидатів для обговорення різних питань, пов'язаних з виборами.

Тяжке становище журналістів і свобода слова

Згідно зі спостереженнями Місії Канади та аналізу висвітлення в ЗМІ, становище журналістів-розслідувачів та активістів, які висвітлюють справи про корупцію в Україні, залишається важким.⁵³ У червні 2019 року двоє журналістів померли після нападу, в тому числі Олександр Комарницький, активіст партії «Громадянська позиція» экс-міністра Анатолія Гриценка, який помер 23 червня після побиття співробітниками міліції у Вінниці, і Вадим Комаров, який помер 20 червня після жорстокого побиття 4 травня в Черкасах. Журналісти вважають, що він став жертвою вбивства через

⁵⁰ «Джинса виросла на 22% в національних онлайн-ЗМІ перед парламентськими виборами. Моніторинг 24-28 червня», ІМІ, 3 липня 2019 року. Доступний на <https://bit.ly/30zkjhz>

⁵¹ «Кампанія «Джекіл і Хайд» – як провідні кандидати в президенти України паралельно ведуть респектабельні і хитрі сторінки у Facebook», 8 липня 2019 року. Доступний на <https://bit.ly/2JLD4S8>

⁵² «Представник Управління Президента Кирило Тимошенко обіцяв у 2020 році повне фінансування НСТУ» (UKR), Detektor Media, 11 липня 2019 року. Доступний на <https://bit.ly/2XTeHa5>

⁵³ «Україна повідомила про 36 атак на журналістів за 6 місяців», повідомляє Kyiv Post, 4 липня 2019 р. Доступний на <https://bit.ly/2GfyOcz>

журналістські розслідування, що викривають корупцію серед місцевих чиновників і політиків. Підозрюваних не виявлено і про арешти не повідомлялося.⁵⁴ Ці випадки доповнюють справу Катерини Гандзюк, муніципального чиновника, яка повідомляла про порушення, та померла в лікарні 4 листопада 2018 року після численних операцій внаслідок нападу на неї в Херсоні 31 липня.

З початку 2019 року в Україні було вчинено не менше 12 вбивств активістів та журналістів, більшість з яких пов'язана з фізичною агресією.⁵⁵ В інтерв'ю Місії Канади з представниками засобів масової інформації по всій країні було виявлено випадки залякування, загрози фізичної розправи за критичне висвітлення та широкомасштабні випадки самоцензури на основі особистого розуміння чутливих тем або тиску редакції. Згідно з опитуванням, проведеним Фондом «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва та підтвердженням інтерв'ю із журналістами Місії Канади, багато хто вважає, що свобода слова в Україні покращується, але цензура все ще існує (70% респондентів). У цьому ж опитуванні респонденти оцінювали «фізичні загрози або загрози життя, пов'язані з журналістикою» як одну із загроз свободі слова (41%).⁵⁶

Кібер-і інформаційна безпека

На відміну від президентських виборів, обсяг злочинної кібер-діяльності проти ЦВК та її персоналу виявився нижчим. Інтерв'ю з відповідними органами влади показали, що ЦВК та їх персонал перебували під постійними та стійкими атаками під час президентських виборів, включаючи зондування, DDoS атаки та фішинг. Короткий проміжок між президентськими і парламентськими виборами призвів до позитивних і негативних наслідків для відповідних органів влади. З одного боку, робоча група ЦВК, яка була створена під час попередніх виборів, залишилася на місці і змогла швидко переорієнтуватися на новий цикл, включаючи модернізацію системи та проведення навчальних і практичних занять у співпраці з досвідченим міжнародним партнером. Уроки, отримані в ході президентського виборчого процесу, також використовувалися для покращення процесів управління та координації інформації. З іншого боку, найважливішим недоліком, пов'язаним з достроковими виборами, був обмежений час для підготовки персоналу ОВК та підвищення загальної підготовленості системних адміністраторів.

Хоча кібербезпека, схоже, відіграє меншу роль на цих виборах, основна проблема залишається у захисті українського інформаційного простору від зовнішнього та внутрішнього впливу. Зміцнення медіа та інформаційного середовища може бути досягнуто шляхом поєднання розумних та сталих положень для традиційних та онлайн-ЗМІ, що врівноважує вимоги національної безпеки з захистом прав громадян на свободу вираження поглядів, регулювання соціальних медіа відповідно до найкращих міжнародних практик створення економічних умов для підтримки національних

⁵⁴ "Реформатор тижня - вбиті активісти і журналісти", випуск, Kyiv Post, 26 червня 2019 р. Доступний на <https://bit.ly/2LmIAh9>

⁵⁵ «У першій половині цього року в Україні було зафіксовано 116 порушень свободи слова», - Інститут ЗМІ, 4 липня 2019 р. Доступний на <https://bit.ly/2Y7r8TN>. У Одесі три десятки «титушек» погрожували катувати журналістів «Стоп корупції», передає УНІАН. 28 червня 2019 р. Доступний на <https://bit.ly/2JzYrH0>

⁵⁶ «Тільки 2% журналістів вважають, що в Україні немає цензури », УКРІНФОРМ 20 червня 2019 р. Доступний на <https://bit.ly/2RsQEwZ>

незалежних ЗМІ та зміцнення внутрішніх можливостей як для наглядових органів (регулятора), так і для мовлення (громадського мовлення).

День виборів, голосування та підрахунок

Передвиборний період

Протягом трьох днів, що передували Дню виборів, спостерігачі Канадської Місії відвідали 971 ДВК у всіх 24 областях для спостереження за підготовкою до виборів. З них 35.1% це кількість дільниць, які спостерігачі Канадської Місії відвідали у сільській місцевості, а 64.9% це кількість дільниць, які спостерігачі Канадської Місії відвідали у містах. Для створення вибірки локацій у кожній області та огляду ситуації по всій країні було вибрано декілька ДВК. Загальна оцінка полягала в тому, що підготовка до дня виборів була доброю або дуже доброю в 94.6% У 97.3% випадків спостерігачі Канадської Місії мали повний доступ до інформації і конструктивну взаємодію з членами ДВК у міру того, як вони здійснювали оцінку їхньої готовності до дня виборів.

День виборів

Відкриття виборчих дільниць

У день виборів, спостерігачі Канадської Місії були присутні під час відкриття 86 виборчих дільниць, в усіх областях, де відбулося голосування. З тих виборчих дільниць, на яких були присутні спостерігачі Канадської Місії під час відкриття, 5.8%- це виборчі дільниці у сільській місцевості та 94.2%- виборчі дільниці у містах. З відвіданих виборчих дільниць, 89.5% відкрилися вчасно о 8:00 ранку, тимчасом як 8% відкрилися з невеликим запізненням. Усі відвідані виборчі дільниці розпочали день виборів з відкриттям сесії ДВК з усіма необхідними виборчими матеріалами. Спостерігачі Канадської Місії мали конструктивну взаємодію у 97.7% виборчих дільниць, а Місія Канади оцінила загальне проведення процедур відкриття виборчих дільниць як хороший 27 (31.4%) або дуже хороший у 53 (61.6%) випадків.

Голосування

Канадська Місія провела спостереження за голосуванням на 880 виборчих дільницях у всіх областях, де проводилося голосування, що становить 2.9% від загальної кількості виборчих дільниць в країні. При цьому, 28.5% ДВК знаходилися в сільській місцевості, а 71.5%- у містах. У 498 (56.6%) випадках виборчі дільниці мали проблеми з повною доступністю для виборців, які мали проблеми з мобільністю. Приміщення для виборчих дільниць в більшості випадків не підходили для доступу людей похилого віку та / або осіб з обмеженими фізичними можливостями. Однак мобільна система голосування дозволяє інвалідам голосувати за їх домашньою адресою. Місія Канади відзначила, що цей варіант обмежений, оскільки ці особи повинні зареєструватися заздалегідь, а обмеження мобільності і доступність РАГСу відображають ті ж проблеми.

Під час 874 (99.4%) візитів на виборчі дільниці, спостерігачі Канадської Місії отримали повний доступ і не були обмежені жодним чином під час здійснення спостереження. У 21 (2.4%) випадках спостерігачі відзначили довгі черги виборців на виборчих дільницях.

Місія Канади зауважила, що секретність голосування не була належним чином збережена, коли виборці здали свій розгорнутий бюлетень у прозорі виборчі скриньки. У більшості випадків можна було бачити, за кого кандидати голосували у виборчих скриньках. Це є порушенням основного принципу секретності голосів і відкриває двері для купівлі голосів.

Спостерігачі Канадської Місії оцінили процес голосування як добрий або дуже добрий на 863 (98.2%) виборчих дільницях, а також зробили висновок про те, що на 855 (87.3%) виборчих дільниць було забезпечено дотримання процедур голосування на доброму або дуже доброму рівні.

Закриття виборчих дільниць та підрахунок голосів

Канадська Місія провела спостереження за закриттям виборчих дільниць та підрахунком голосів на 68 виборчих дільницях в усіх областях (станом на 9 ранку 22 липня), де проводилося голосування, при цьому 19.1% виборчих дільниць знаходилися у сільській місцевості, а 80.9% - у містах. У 65 (95.6%) випадках виборчі дільниці закрилися вчасно о 20:00, а 3 (4.4%) виборчих дільниць були закриті з запізненням. На підставі інформації, отриманої до 09:00 год. 22 липня 2019 року, у 26 (38.2%) випадках спостерігачі оцінили загальний процес підрахунку голосів як такий, що був проведений на доброму або дуже доброму рівні, при цьому дотримання процедур підрахунку голосів було забезпечено на задовільному або дуже задовільному рівні у 36 (52.9%) випадках. Підрахунок голосів на доброму та дуже доброму було забезпечено у 57 (93.9%) випадках.

Передача результатів голосування на виборчій дільниці до ОВК

На основі інформації, отриманої 22 липня до 9:00, спостерігачі Місії Канади повідомили про 45 випадків передачі результатів від дільниці до ОВК. У 91.9% випадків спостерігачі оцінили процедури передачі в ОВК як добрі або дуже добрі, і відповідні наступні процедури обробки протоколів також були добрими або дуже добрими у 84.4% випадків. У 17 (37.8%) випадків, спостерігачі відзначили переповненість та / або плутанину в ОВК.

У 3 (6.7%) випадках Канадська Місія спостерігала напруженість і заворушення навколо ОВК.

Канадська Місія надасть детальні зауваження щодо процедур у день виборів у своєму остаточному звіті разом з повним статистичним аналізом ДВК та ОВК, які були відвідані.

Попередній висновок по результатах президентської кампанії можна знайти за посиланням англійською, українською та французькою мовами: <https://www.canademissions.ca/media-news>

CANADEM, Місія зі спостереження за виборами, - це міжнародна, неприбуткова неурядова організація (НУО), яка займається просуванням міжнародного миру та безпеки за допомогою організації, швидкої мобілізації та управління місіями експертів, які працюють у міжнародних відділах ООН, в інших міжнародних урядових організаціях, НУО та національних урядах. CANADEM гарантує, що місії зі спостереження за виборами є ґендерно збалансованими, а спостерігачі пройшли належну підготовку у питаннях ґендерної рівності, у тому числі у питаннях розширення прав та можливостей жінок для забезпечення участі жінок у політичному процесі на федеральному та місцевому рівнях.